

शिक्षा विभाग का स्वीकृति क्रमांक:

प्राशिसं/२०१३-१४/६९००/मंजूरी/ड-५०५ दिनांक ०२.०५.२०१४

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे-४११००४

आपके स्मार्टफोन में 'DIKSHA App' द्वारा, पुस्तक के प्रथम पृष्ठ पर Q.R.Code के माध्यम से डिजिटल पाठ्यपुस्तक एवं प्रत्येक पाठ में अंतर्निहित Q.R.Code में अध्ययन अध्यापन के लिए पाठ से संबंधित उपयुक्त दृक-श्राव्य सामग्री उपलब्ध कराई जाएगी।

प्रथमावृत्ति : २०१४ © महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे - ४११००४

छठवाँ पुनर्मुद्रण : २०२०

इस पुस्तक का सर्वाधिकार महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ के अधीन सुरक्षित है । इस पुस्तक का कोई भी भाग महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ के संचालक की लिखित अनुमित के बिना प्रकाशित नहीं किया जा सकता।

शास्त्र विषय समिति :

- डॉ.रंजन केळकर, अध्यक्ष
- डॉ. विद्याधर बोरकर, सदस्य
- श्रीमती मुणालिनी देसाई, सदस्य
- डॉ. दिलीप रा. पाटील, सदस्य
- श्री अतुल देऊळगावकर, सदस्य
- डॉ. बाळ फोंडके, सदस्य
- श्रीमती विनिता तामणे, सदस्य-सचिव

भुगोल विषय समिति:

- डॉ. एन. जे. पवार, अध्यक्ष
- डॉ. मेधा खोले, सदस्य
- डॉ. इनामदार इरफान अजिज, सदस्य
- श्री अभिजित घोरपडे. सदस्य
- श्री सुशीलकुमार तिर्थकर, सदस्य
- श्रीमती कल्पना माने, सदस्य
- श्री रविकिरण जाधव. सदस्य-सचिव

नागरिकशास्त्र विषय समिति :

- डॉ. यशवंत सुमंत, अध्यक्ष
- डॉ. मोहन काशीकर, सदस्य
- डॉ. शैलेंद्र देवळाणकर, सदस्य
- डॉ. उत्तरा सहस्रबुद्धे, सदस्य
- श्री अरुण ठाकुर, सदस्य
- श्री वैजनाथ काळे, सदस्य
- श्री मोगल जाधव, सदस्य-सचिव

मानचित्रकार: श्री रविकिरण जाधव अक्षरांकन: समृद्धी, पुणे

मुखपृष्ठ : श्री निलेश जाधव कागज: ७० जी.एस.एम. क्रीमवोव

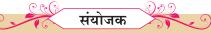
चित्र एवं सजावट : श्री निलेश जाधव, श्री दीपक संकपाळ,

श्री मुकीम तांबोळी, श्री संजय शितोळे,

श्री विवेकानंद पाटील, रुपेश घरत

मुद्रणादेश: एन् /पिबी/२०२०-२१/(२००० प्रती)

मुद्रक: मे. रेणूका बांइंडर्स, पुणे

श्रीमती विनिता तामणे

विशेषाधिकारी शास्त्र

श्री मोगल जाधव

विशेषाधिकारी इतिहास व नागरिकशास्त्र

श्री रविकिरण जाधव

विशेषाधिकारी भूगोल

भाषांतर संयोजन डॉ. अलका पोतदार विशेषाधिकारी हिंदी

संयोजन सहायक सौ. संध्या विनय उपासनी सहायक विशेषाधिकारी हिंदी

भाषांतरकार: श्री शालिग्राम तिवारी, कु. मंजुला त्रिपाठी

: प्रा. शशि निघोजकर, सौ. वृंदा कुलकर्णी समीक्षक

विशेषज्ञ: श्री प्रकाश बोकील, श्रीमती पूर्णिमा पांडेय,

श्री हरीश कुमार खत्री, श्रीमती हेमलता महाजन

श्री सच्चितानंद आफळे मुख्य निर्मिति अधिकारी

निर्मिति

श्री विनोद गावडे निर्मिति अधिकारी

सौ मिताली शितप सहायक निर्मिति अधिकारी

श्री विवेक उत्तम गोसावी

नियंत्रक

पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, प्रभादेवी, मुंबई-२५

शास्त्र विषय कार्यगट सदस्य : • श्रीमती सुचेता फडके • श्री वि. ज्ञा. लाळे • श्रीमती संध्या लहरे • श्री शैलेश गंधे

- श्री अभययावलकर श्री राजाभाऊ ढेपे डॉ. शमीन पडळकर श्री विनोद टेंबे डॉ. जयसिंगराव देशमुख
- डॉ. ललित क्षीरसागर डॉ. जयश्री रामदास डॉ. मानसी राजाध्यक्ष श्री सदाशिव शिंदे श्री बाबा स्तार
- श्री अरविंद गुप्ता

•000-000•

भूगोल विषय कार्यगट सदस्य : • श्री भाईदास सोमवंशी • श्री विकास झाडे • श्री टिकाराम संग्रामे

- श्री गजानन सूर्यवंशी श्री पद्माकर प्रल्हादराव कुलकर्णी श्री समनसिंग भिल श्री विशाल आंधळकर श्रीमती रफत सैय्यद
- श्री गजानन मानकर श्री विलास जामधर्डे श्री गौरीशकर खोबरे श्री पुडलिक नलावडे श्री प्रकाश शिंदे
- श्री सुनील मोरे श्रीमती अपर्णा फडके डॉ. श्रीकृष्ण गायकवाड श्री अभिजित दोड डॉ. विजय भगत
- श्रीमती रंजना शिंदे डॉ. स्मिता गांधी

नागरिकशास्त्र विषय कार्यगट सदस्य: • डॉ. चित्रा रेडकर • प्रा. साधना कुलकर्णी • डॉ. श्रीकांत परांजपे • डॉ. बाळ कांबळे • प्रा. फकरूद्दीन बेन्नर • प्रा. नागेश कदम • श्री मधुकर नरडे • श्री विजयचंद्र थत्ते

चौथी कक्षा : परिसर अभ्यास भाग-१